ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ
'Ακαδημαϊκοῦ
'Ομοτίμου καθηγητοῦ
τοῦ Δημοσίου καὶ 'Ιδιωτικοῦ βίου τῶν 'Αρχαίων 'Ελλήνων

ΜΠΟΥΡΤΖΙ *

Τὸ ὄνομα *Μπούρτζι* παράγεται ἐκ τοῦ λατινικοῦ ὀνόματος *burgus*, ὅπερ εἶναι μεταγραφὴ τοῦ ἑλληνικοῦ *πύργος* καὶ ἐδήλου «castellum parvulum, quod burgum vocant» [1].

'Ο πύργος ἐπροστάτευε μικρὸν συνοικισμὸν βαρβάρων συνήθως ἀνθρώπων, ἐστερημένων πολιτικὰ δικαιώματα, ἐγκατεστημένων δὲ καὶ ἀλλαχοῦ μέν, ἀλλὰ συνήθως παρὰ τὰ σύνορα (ὧν ἡ γραμμὴ ἐλέγετο limes) καὶ ἀποζώντων ἐκ τῆς νομῆς ἀγρῶν, οὓς παρεχώρει αὐτοῖς πρὸς τοῦτο τὸ Ρωμαϊκὸν καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ Βυζαντινὸν κράτος. 'Επειδὴ δηλ. τότε ἡ κεφαλὴ τοῦ μεγάλου κράτους, ἤτοι ἡ πρωτεύουσα πόλις ἦτο πολὺ μακρὰν τῶν συνόρων, ἂν δὲ ταῦτα προσεβάλλοντο ὑπό τινος ἐχθροῦ, ἐχρειάζετο πολὺς χρόνος, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους ἡ εἴδησις καὶ ἀκόμη περισσότερος, διὰ νὰ ἑτοιμασθῇ ὁ στρατὸς καὶ νὰ ἐκκινήσῃ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὰ πάσχοντα σύνορα, διὰ τοῦτο ἐξευρέθη ὁ τρόπος νὰ ἐγκαθιστῶνται παρ' αὐτὰ τὰ σύνορα βάρβαροι λαοὶ ἐστερημένοι πολιτικὰ δικαιώματα, ἐφωδιασμένοι ὅμως δι' ἀγρῶν, ἵνα νέμωνται καὶ ζῶσιν ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς καλλιεργείας των, ὑποχρεωμένοι δὲ νὰ ἀμύνωνται ὑπὲρ τῶν συνόρων καὶ τοῦ κράτους, ἂν ταῦτα προσεβάλλοντο ὑπὸ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἐν ἀναμονῇ τῆς ἀφίξεως τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ (τῶν λεγεώνων). Τοὺς γεωργοὺς τούτους στρατιώτας διεδέχοντο οἱ υἱοὶ αὐτῶν ἔν τε τῷ στρατῷ καὶ τῇ νομῇ τῶν ἀγρῶν, ἐφ' ὅσον ἐξετέλουν τὸ καθῆκον τῆς διὰ τῶν ὅπλων ὑπερασπίσεως τοῦ κράτους.

---

* 'Ο καθηγητὴς κ. 'Α. Κεραμόπουλλος, ὅστις διάγει τὸ 86 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἀποστέλλων τὸ κατωτέρω ἄρθρον του, συνοδεύει τοῦτο μὲ τὸ ἑξῆς σημείωμα : «Δὲν γνωρίζω, τί δύνανται ἄλλοι γέροντες· ἀλλ' ἐγὼ μετὰ μεγάλης δυσχερείας ἐπιχειρῶ νέα ἔργα. Καὶ ἡ ἔμπνευσις ἐμειώθη, καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐξεργασίας χωλαίνει. 'Αλλ' ἐπειδὴ θέλω νὰ εἶμαι παρὼν εἰς τὸ 'Αφιέρωμα τῆς Σχολῆς εἰς τιμὴν τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου κ. Ν. 'Εξαρχοπούλου, θὰ προσφέρω γραμμάς τινας».

1. Veget., 4, 10. Κεραμοπούλλου, Οἱ "Ελληνες καὶ οἱ βόρειοι γείτονες 1945, σ. 33, 34.

Ἀλλ' ἦλθεν ἐποχή, καθ' ἣν ἡ στρατιωτικὴ αὕτη διάταξις ἐπεξετάθη εἰς ὅλον τὸ κράτος, οὗ πᾶσα γωνία καὶ πᾶν σημεῖον ἐθεωρεῖτο ὡς limes καὶ ἐξησφαλίζετο ἀναλόγως διὰ βούργων. Λέγομεν *ἀναλόγως*, διότι εἰς ξηρὰς νήσους ἢ παραλίας δὲν ἠδύναντο νὰ ζήσωσι βάρβαροι λαοὶ ἀσυνήθιστοι εἰς τὸν σκληρόν, ἰδιόρρυθμον καὶ πολλὰς ἐλλείψεις ἔχοντα εἰς βραχώδεις νήσους ἢ παραλίας βίον, ὡς οἱ ἐντόπιοι.

Ὁ ἱστορικὸς συγγραφεὺς τοῦ ς' μ.Χρ. αἰ. Προκόπιος παρέχει ἡμῖν ὀνόματά τινα βούργων (284 – 289. Κεραμόπουλλος, ἔνθ' ἀν., σ. 32 ἑξ.) ὡς Στιλιβοῦργον, Ἀλικανιβοῦργον, Βουργονόβορε, Λακοβοῦργον, Βουργονάλτον, Τουλκοβοῦργον, Σκουλκοβοῦργον, κλπ. Πρβλ. δὲ καὶ τὰ ὀνόματα Καστέλλιον, Ρηγινοκάστελλον, Πυργοκάστελλον, Μουτζιανικάστελλον, Καστελλονόβο, Γεσελαφοσσᾶτον, Πολιοκάστελλον, Ἀντίπυργος, Τετραπυργία, Μονοπύργια, κλπ. Εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα βλέπει τις τὴν στενὴν συγγένειαν τῆς ἐννοίας καὶ τῆς ἐτυμολογικῆς χρήσεως τοῦ πύργου καὶ τοῦ βούργου.

Ἡ λέξις βοῦργον διετηρήθη ἐν Ἑλλάδι· ἐν Κυθήροις ἐσώθη τὸ τοπωνύμιον Μέσα Βοῦργον [1]. Ἀλλ' ἐξετάθη πολὺ εἰς τὰς Γερμανικὰς χώρας καὶ σῴζεται σήμερον ὡς -burg. π.χ. Augsburg, Hamburg, Strassburg, Siegburg, Salzburg (= Σαλτουπύργος ; Προκ.) κλπ.

Οἱ κατοικοῦντες εἰς τοὺς βούργους ἢ τὰ βοῦργα ἐλέγοντο *βουργάριοι*, burgarii, καί, διὰ φυσικῆς συναιρέσεως τῶν δύο ι τῆς καταλήξεως, *βουργάροι*. Οὕτω δὲ ὀνομάζονται οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τῶν βορείων Ἑλλήνων (Θρᾳκῶν, Μακεδόνων, Ἠπειρωτῶν). Τοῦτο ἔγινεν ἔπειτα κατ' ἀναλογίαν βούργαροι (ὡς ἀνθρώπων – ἄνθρωποι – ἄνθρωπος, κατοίκων – κάτοικοι – κάτοικος, δημάρχων – δήμαρχοι – δήμαρχος κ.τ.τ.), διὰ δὲ τροπῆς τοῦ ρ εἰς λ βούλγαροι (πρβλ. ἀλέτρι, κλιθάρι, Γληγόρις, παλαθύρι, πλώρη, ἤλθεν – ἦρθεν κλπ.) [2]. Εἰς τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν οἱ burgarii κατήντησαν Bürger.

Ὅταν δὲ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔδειξε τὴν ἀρέσκειάν της πρὸς τὰ οὐδέτερα ὑποκοριστικὰ διὰ πράγματα μικρά τε (μάτι, φρύδι, μαλλί, βελόνι κλπ.), ἀλλὰ καὶ διὰ μεγάλα (ἀμπέλι, χωράφι, βουνὶ κ.τ.τ.), τότε καὶ τὸ βοῦργο ἔγινε βούργι(ον), βοῦργι, burgi = μποῦρτζι.

Τὸ Μποῦρτζι εἶναι πύργος, οἷοι σῴζονται ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸ Ναύπλιον, τὴν Χαλκίδα, τὴν Κάρυστον καὶ ἀλλαχοῦ.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

---

1. Kahane, Italienische Namen in Griechenland, Athen 1940, σ. 70. Κεραμόπουλλος, ἔνθ' ἀν., σ. 27).

2. Κεραμόπουλλος, ἔνθ' ἀν., σ. 24.